

Muvatta'da Sahabe Fetvaları

Fatwas of the Companions in Muwatta

ÖZET

Muvatta hem fıkıh hem hadis kitabıdır. İmam Malik, Hulefa-i Raşidinden, sahabeden, tabiinin ileri gelenlerinden, yedi fakihten gelen içtihatları, onlarla devamlı amel edildiğini ve onların Rasulullah'ın döneminden, kendi dönemine kadar, mütevatır, fiili sünnet olduğunu vurgulamak için onda toplamıştır. Muvatta'da sahabe fetvalarının mevkiini, sahabenin, dinin özünü, Peygamber'e vahyin inişine şahit oldukları için, tertemiz kaynaktan aldıklarını belirtmek için bu makalenin yazılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Muvatta' kendi alanında ilk olması ve İslâm Hukuk Tarih'inde müstesna bir yere sahip olması sebebiyle sonraki dönemde yazılan bazı hadis ve fıkıh kitaplarının yazılış metodlarını etkilemiştir. Ulaştığı şöhret nedeniyle, hadis edebiyatının en eski ürünlerinden olan Muvatta' üzerinde, hadis, fıkıh ve dil açısından bağımsız veya karma pek çok çalışma ve şerh yapılmıştır. Muvatta, fıkıh konularıyla ilgili bir kısım hadisi, Medine halkının uygulamalarını, sahabe ve tabiîn fetvaları ile İmam Malik'in kendi içtihadlarını içine alır. Sağlam hâfızası ve derin anlayışı yanında sabrı, disiplin ve ihlâsı sayesinde hadis ve fıkıh alanlarında büyük bir âlim olan İmam Mâlik kendi zamanında ve daha sonra gelen âlimler rivayette bulduğu kimseler hakkında da aynı titizliği göstermesi onun yer aldığı senedlerin güvenilirliğini en üst düzeye çıkarmıştır. Malik'in Muvatta'da takip ettiği usul, kitabın tetkikinden de kolayca anlaşılacağı gibi, önce, konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber'den gelen hadisi zikretmek sonra da, yine aynı konuda sahabe ve tabiînden vârid olan söz ve fetvayı vermektir. Haberlerin hemen hepsinin kaynağı Medine ehlidir. Diğer belde ehlinen nadiren haber nakletmiştir. Makalede bir de şu husus ele alınmıştır: Sahabe fetvaları, şeri bir delil midir? Onu kesinlikle kabul etmeyenler ve kabul etmede ihtilafa düşenler var mı? İmam Malik'in Muvatta'ındaki sahabe fetvalarından örnekler ve Malik'in onları uygulamadaki boyutu sunulmuş ve diğer mezhep imamlarının görüşleriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca Muvatta'daki sahabe sözleri ve fetvalarından bazı örnekler verilip Malik'in onlarla amel etme durumu açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Fıkıh, Muvatta, Sahabe, Fetvalar.

ABSTRACT

Muwatta is both a fiqh and a hadith book. Imam Malik collected ijthads from Hulefa-i Raşidîn, companions, notables of tabiîn, and seven faqih's in order to emphasize that they were constantly practiced with them and that they were mutawatir, actual sunnah from the time of the Messenger of Allah to his own time. It was necessary to write this article in order to state that the place of the fatwas of the Companions in the Muwatta, the essence of the religion from an immaculate source since they witnessed the descent of the revelation to the Prophet. Muwatta's pioneering status in its field and exceptional place in Islamic Legal History significantly influenced subsequent hadith and jurisprudence works. Its renown prompted diverse independent and collaborative studies about Muwatta, among the earliest in hadith literature. Covering hadith, jurisprudence, and language, Muwatta includes selected hadith on jurisprudential matters, Medina's practices, opinions of companions, successors, and Imam Malik's insights. Imam Malik, a revered scholar in hadith and jurisprudence, with a strong memory, deep understanding, patience, discipline, and sincerity, earned praise in his time and later. He secured prominence among distinguished Islamic figures. Praises for him are widespread. Malik, universally recognized, held titles like "hafiz, hujjat, imam, emir al-mu'minin fi'l-hadith," an undisputed authority in authenticating hadith and chain integrity. His reliability and meticulous approach elevated chain credibility. Malik's Muwatta methodology, evident from scrutiny, involves presenting Prophetic hadith on a subject, followed by companions' and successors' perspectives. Medina was the main source; other regions' reports were rare. The following issue is also discussed in the article: Are the fatwas of the Companions a religious evidence? Are there those who absolutely do not accept it and those who disagree about accepting it? Examples of the fatwas of the Companions in Imam Malik's Muwatta and the extent of Malik's application of them are presented and compared with the views of other madhhab imams. In addition, some examples of the words and fatwas of the Companions in Muwatta are given and the situation of Malik's action with them is explained.

Keywords: Hadith, Fiqh, Muwatta, The Companions, Fatwas

GİRİŞ

İmam Malik, Muvatta'da, hadisi, sahabe ve tabiinin sözleriyle fikhî görüşleri bir araya getirmiştir. Böylece sahabe eserleri altı yüz on üçe ulaşmıştır. O, babda hadisi verir, arkasından eserleri getirir. Bazen Medine halkının amelinin zikreder. Fıkıhla ilgili olan kitabı aynı zamanda hadis kitabıdır. O, sadece rivayetleri toplayan bir kitap değildir. Rivayetlerinde, sadece Hulefa-i Raşidîn'den ve tabiinden gelenleri, Medine halkının amelinin ve fetvalarını nakleder. Sahabe fetvaları, bazı ilim adamlarının alıp ve birtakım fikhî meselelerde kabul ettikleri şeri delillerin kaynaklarından birini temsil eder.

Bu makale, Muvatta'daki fetvaların mevkiini ve Malik'in Muvatta'da getirdiği sahabe fetvalarıyla amel etmesinin boyutunun açıklanmasının önemine binaen yazılmıştır.

Önce makaledeki "sahabe" ve "fetva" terimlerinin tanıtımı yapılacak, sonra sahabenin dindeki mevki açıklanacaktır.

Alaaddin Kiraz¹

How to Cite This Article

Kiraz, A. (2023). "Muvatta'da Sahabe Fetvaları", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3408-3420. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.71675>

Arrival: 12 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., KTO Karatay Üniversitesi, Arapça Mütercim Tercümanlık Bölümü, Konya, Türkiye

Sahabî kime denir?

Sahabi, lugatte; sohbet kelimesinden türetilmiş bir kelimedir (Hatîb el-Bağdâdî, 1938: 51). Sahib ise, dost ve arkadaş anlamına gelmektedir. Sahib kelimesinin çoğulu sahb, ashab ve sahabedir. Sahabî, sahabeden biri, sahabeye mensup manasında kullanılan bir kelimedir.

İbnu'l-Esir'e göre; Sahabe, sahib kelimesinin çoğuludur. Böyle bir çoğul ölçüsü sadece sahib kelimesine aittir (İbnu'l-Esir, 1979: III/12).

Sahabinin tarifinde değişik görüşler vardır. O tarifleri şu şekilde özetleyebiliriz: Hz. Peygamber devrini idrak etmiş, Müslüman olarak Peygamberi görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş olan kimselere sahabi denir (Koçyiğit, 1977: 375).

Âyet ve hadislere göre sahabenin dindeki yeri

İslam'da sahabîlerin yüksek bir mertebesi vardır. Çünkü onlar Hz. Peygamber'i görmek, onu dinlemek, ondan hadis rivayet etmek şerefine nail olmuşlardır. İslam için onunla birlikte savaşan, onunla birlikte eza ve cefaya katlanan, işkenceye maruz kalan, malını mülkünü, eş ve çocuğunu terkedip hicret etmek zorunda kalan, şehit olan bu insanlar dereceleri farklı da olsa tabii olarak yüksek bir meretebeye haizdirler. Allah Taa'lâ birçok ayette sahabeden övgüyle bahsetmiştir. İşte birkaç örnek:

“İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.” (Tevbe suresi, 100).

”Ey Peygamber! Allah'ın yardımı sana ve sana uyan mü'minlere yeter.” (Enfal Suresi, 64).

Hz. Peygamber de ashabından övgüyle bahsetmiş ve onların fazilet, üstünlük ve eşsizliklerine şahadet etmiştir.

Hz. Peygamber'in sahabenin faziletini anlatan sahih hadislerinden örnekler: “Ümmetimin en hayırlısı kendi asrımdaki ashabımdır. Sonra onu takip eden asırda yaşayan tabiiiler, sonra da onu takip eden asırda yaşayan etbattabiîndir.” (Buharî, 1987: 1). “Sakin ashabım aleyhinde bulunmayınız. Onları hedef edinmeyiniz. Onları her kim severse bana muhabbeti sebebiyle sever. Kim de onlara buğzederse bana buğzu sebebiyle buğzeder. Kim onlara eza ederse bana eza etmiş olur. Kim de Allah'a eza ederse çok sürmez Allah onun belâsını verir.” (Tirmizî, 1981: 59).

Yukarda örnek olarak verdiğimiz ayet ve hadisler, sahabenin dindeki şerefli mevkiini bize açıkça göstermektedir. Allah Ta'ala ve Peygamberi tarafından böylesine övülen bu topluluğun, gerek Peygamberin sağlığında, gerek vefatından sonra dini meselelerin hallinde verecekleri kararların ve söyledikleri sözlerin değeri ve ehemmiyeti olmaması mümkün değildir. Sahabenin konuştukları bu sözlerin veya bir soru neticesinde verdikleri bu kararların özel bir adı vardır. Bunlara fetva denilir. Şimdi fetvanın ne demek olduğunu daha teferruatlı olarak görelim.

Fetva ne demektir?

Fetva veya futya lugatte; sorulan bir müşkile verilen cevap, çözüm ve açıklamadır. Bir müşkilin hal ve izah edilmesini istemeye istifta; böyle bir soruya cevap vermeye de ifta denilir (el-İsfahânî, 1992, 373).

İstifta ve ifta kelimelerinden türeyen fiiller Kur'anı Kerim de geçmekte ve aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Allah Ta'alâ şöyle buyurmaktadır: (يَسْتَفْتُونَكَ قُلْ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ) “Ey Muhammed! Senden fetva isterler, de ki: Allah size ikinci dereceden mîrasçılar hakkında fetva veriyor.” (Nisa Suresi, 126).

Bu ayetlerde geçen (يَسْتَفْتُونَكَ: Senden fetva isterler) ve (يُفْتِيكُمْ: Size fetva veriyor) kelimeleri yukarda verdiğimiz anlamlarda yani ”soru sormak, açıklamasını istemek” ve “cevap vermek, açıklamak” anlamlarında kullanılmıştır. Istilahta fetva; sorulan dînî bir meseleye dair fakih bir zatın verdiği cevaptan, bildirdiği hükümden ibarettir (Bilmen,1967: I/246).

Kendisizle fetva verilen söze de “müfta bih” denir. Binaenaleyh bir meseleyi öğrenmek için ehliinden soran kimseye Müstefî denildiği gibi, o meseleyi bildiren ehliyetli zata da mufti adı verilir. Vuku bulan bildirme de bir cevaptan, fetvadan ibarettir (Bilmen,1967: I/246).

Bu arada izah edilmesi gereken bir husus vardır: İfta (fetva verme) ile icthad arasında fark vardır. Bu fark şöyle açıklanmıştır: "İfta (fetva verme), icthada nisbetle daha özel bir anlam taşır; çünkü icthad fikhî hükümleri kaynaklarından çıkarmaktır. Bu hükümlerin açıklanması hakkında herhangi bir soru bulunsun veya bulunmasın neticede değişmez. Nitekim Ebu Hanîfe derslerinde birçok fer'î meselenin hükümlerini açıklarken illetlerini istinbat ettiği kıyasları ve bu illetlerin o kıyaslara ne derecede elverişli olup olmadığını tesbit etmek için böyle yapmıştır. İfta ise, ortada bulunan bir vakıanın hükmünü açıklamak üzere fakîh tarafından verilen bir cevaptır. Gerçek fetva, icthad şartları ile birlikte başka şartları da kendinde bulunduran müctehid tarafından verilir. Bu şartlar fetva isteme (istifta)

hadisesini bilmek, fetva isteyen (müsteftinin) durumunu ve içinde yaşadığı toplumu incelemektir. Böylece mufti, bunların, fetva isteyen kimse üzerindeki tesirini bilsin; Allah'ın dînini oyuncak etmesin (Ebu Zehra,1968: 391). Kur'an'ın ve dînin mübelliği olan Hz. Peygamber'den sonra dînî meselelerin halli ve soruların cevaplandırılması sahabeye aittir. Sahabenin hepsi bilgi bakımından aynı seviyede değildi. Onun için sahabenin bir kısmı dînî meselelerde verdikleri hüküm ve fetvalarıyla tanınmışlardır. Öyleyse sahabe fakihlerini tanımamız uygun olacaktır.

Sahabe fakihleri

İnsanların her alanda kabiliyet göstermelerinin mümkün olmadığı aşikârdır. Her kişinin gücünün yettiği belli bir alan veya birkaç alan vardır. İşte sahabiler de kendilerini, kabiliyetli oldukları alanlarda göstermişlerdir. Bunların içinde sadece askerlik ve harp sahalarında, kendilerini gösterenler olduğu gibi, yalnız ilim ve fetvada temayüz edenler de vardır.

İbn Kayyim'in ifadesine göre; sahabe fakihleri 130 civarındadır. İbn Kayyim bunları da üç gruba ayırır:

a) Çok fetva verenler: Ömer b. el-Hattab, Ali b. Ebî Talib, Abdullah b. Mes'ud, Aişe Bint Ebî Bekir, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer.

b) Orta derecede fetva verenler: Ebu Bekir, Ummu Seleme, Enes b. Malik, Ebu Sa'îd el-Hudrî, Ebu Hureyra, Osman b. Affan, Abdullah b. Amr b. el-As, Abdullah b. ez-Zubeyr, Ebu Musa el-Eşâri, Sa'd b. Ebî Vakkas, Selman-ı Farisî, Cabir b. Abdillâh ve Muaz b. Cebel. Bunlar 13 kişidir. Talha, ez-Zubeyr, Abdurrahman İbn Avf, İmran b. Husayn, Ebu Bekre, Ubade b. e-Samit ve Muaviye b. Ebî Sufyan da bu gruba ilâve edilmektedir.

c) Az fetva verenler: Bu gruptakilerden sadece bir veya iki mesele rivayet edilmiştir. Bunlardan bazıları: Ebu'd-Derda, Ebu'l-Yusr, Ebu Seleme el-Mahzumî, Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Sa'îd b. Zeyd, Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin, en-Nu'man b. Beşîr, Ebu Mes'ud'dur. (İbn Kayyim,1955: I/12).

Bunlar birinci grupta yer alan bazı sahabilerin ilmî ve fikhî üstünlüklerini anlatan birçok söz vardır. Burada onlardan ayrıca bahsetmeyeceğiz.

Böylece anlaşılıyor ki, sahabilerden bir kısmı ilim ve fetvalarıyla şöhret bulmuştur. Acaba bu ilim ve fetvalarının dindeki yeri nedir? Şimdi de bunun açıklamasına geçiyoruz.

SAHABE FETVALARININ DİNDEKİ YERİ

Fakihlerin cumhuruna göre sahabilerin görüş ve fetvaları nasslardan sonra yer alan şer'î bir hüccettir. Cumhur, bu hususta aklî ve naklî olmak üzere iki türlü delil getirir.

Naklî deliller şunlardır:

-“İslâm'ı ilk önce kabul eden Muhâcirler ve Ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır.” (Tevbe, 100). Burada Allah, sahabilere uyanları övmüştür. Demek ki onların yolundan gitmek, övülmeyi icab ediyor. Görüşlerini hüccet olarak kabul etmek de bir tür onlara uymaktır.

- Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: ”Ben ashabım için emanım. Ashabım da ümmetim için emandır.” (Muslim, 198; 51). Sahabilerin ümmet için eman oluşu, ancak ümmetin onların görüşlerine uymasıyla olur.

Aklî delilleri de şöyle sıralanabilir:

Sahabiler Hz. Peygamber'e diğer insanlardan daha yakındırlar. Dolayısıyla onların nassları anlayışları, başkalarından daha kuvvetli ve nasslar üzerindeki sözleri uyulmaya daha elverişlidir.

Sahabilere ait görüşlerin sünnet olma ihtimali vardır; çünkü onlar, çoğu zaman Hz. Peygamber'in açıkladığı hükümleri anlatırken O'na nisbet etmiyorlardı. Esasen onlardan bunu isteyen de yoktu. Böyle bir ihtimalle birlikte, sahabilerin görüşleri kıyas ve icthada dayansa bile, onlara uymak daha iyidir; çünkü bu, hem nakle yakın hem de akla uygun olur. Eğer sahabilerden kıyas mahsulü bir görüş bize ulaşmışsa bizim de, onlara aykırı bir kıyasta bulunmamız mümkündür; ancak onların görüşlerine uymamız ihtiyat bakımından daha iyidir; çünkü Hz. Peygamber: “Ümmetimin en hayırlısı, benim gönderilmiş bulunduğum çağdakilerdir.” (Buharî, 1987: 1). buyurmuştur. Ayrıca sahabilerden birine ait bir görüş üzerinde icma da edilmiş olabilir; çünkü onun görüşü ötekilerine aykırı olursa, sahabilerden gelen şeyleri araştıran bilginler buna da vakıf olurlar. Eğer bazı sahabiden rivayet edilen görüşe aykırı başka bir görüş, diğer sahabilerden intikal etmişse, bu görüşlerin ikisinin de dışına çıkmak, sahabilerin hepsinden ayrılmak demektir. Bu ise, kabul edilemeyecek ve sahibine ait bir saçmalaktır. (Ebu Zehra,1973: 208-209).

İbn Kayyim el-Cevziyye de sahabî fetvalarının dindeki yerini şöyle anlatır:

“Sahabî bir söz söylediği, bir hüküm veya fetva verdiği zaman, onda, bizde bulunmayan anlayış imkanları vardır. Bazı hususlarda onun sahip olduğu anlayış imkanlarına biz de sahibiz; fakat sahabînin anlayış özelliği, Hz. Peygamber’den veya başka bir sahabîden şifahen işitmiş olma ihtimalidir.

Sahabîlerin kendilerine has bilgileri pek çoktur; çünkü her sahabî, işittiği şeylerin hepsini rivayet etmemiştir. Ebu Bekir ve Ömer el-Faruk gibi büyük sahabîlerin işittiklerine nisbetle rivayet ettikleri pek azdır. Mesela; Ebu Bekir’den rivayet edilen hadis sayısı yüze varmamaktadır. Halbuki o, Hz. Peygamber’den hiç ayrılmamış ve O’nun yaptığı her şeye vakıftı. Hatta Peygamberliğinden önce başlayıp vefatına kadar O’na arkadaşlık etmişti. Peygamber’i, O’nun sözünü, işini ve yaşayışını en iyi tanıyan zat o idi. Diğer büyük sahabîlerin rivayetleri de, Hz. Peygamber’den işitip gördüklerine nisbetle pek azdır. Onlar, işitip gördüklerini rivayet etselerdi, Ebu Hureyre’nin rivayetinden kat kat fazla olurdu. Ebu Hureyre, dört seneye yakın bir zaman Hz. Peygamber’e arkadaşlık ettiği halde O’ndan birçok hadis rivayet etmiştir. Sahabîlerin hal ve yaşayışlarını bilmeyenler, herhangi bir vaka hakkında sahabîler birşey bilselerdi, onu rivayet ederlerdi, derler. Halbuki sahabîler, Hz. Peygamber’den birşey rivayet ederken fazla veya eksik yaparız diye korkarlardı.

Sahabînin verdiği fetva şu altı şıkkın dışına çıkmaz:

- Sahabî, onu Hz. Peygamber’den işitmiş olabilir.

-Peygamber’den işitenden işitmiş olabilir.

-Kur’an’dan böyle anlamış olabilir.

-Sahabîler bir hususa ittifak etmiş olduğu halde, onların bu ittifakı değil de, sadece o fetvayı veren sahabînin sözü bize nakledilmiş olabilir.

-Sahabîler; Arapçayı ve kelimelerin delâlet ettiği manayı bizden daha iyi bilmek, yahut Allah’ın emriyle ilgili durum ve karînelerden faydalanmak veya Peygamber’e uzun zaman arkadaşlık etmek, onun hal ve yaşayışlarını müşahede etmiş olmak, sözlerini işitmek ve bu sözlerin maksatlarını kavramak ,vahyin gelişine şahid olmak, bilfiil Peygamber’in bu vahyi açıklamasını görmek gibi hususların yardımıyla birçok meseleyi bizden iyi anlamış olabilirler.

Bu beş husustan dolayı sahabînin fetvası hüccettir.

-Sahabî, Peygamber’den kendisinin rivayet etmediği bir şeyden anladığı manaya göre fetva vermiş; fakat bu anlayışında yanılmış olabilir. Bu takdirde sahabînin sözü hüccet olmaz. Kesin olarak bellidir ki beş ihtimalin vukuu, bir ihtimalin vukuundan çok kuvvetlidir. Akıl sahibi bunda şüphe etmez. Böyle kuvvetli bir ihtimal, galip zan ifade eder ki, bununla amel edilir (İbn Kayyim, 1955: IV/147-148). Sahabî fetvalarının, her ne kadar cumhur tarafından şer’î bir hüccet olduğunu ifade etmişsek de bu arada, onları hiç kabul etmeyenlerle kabulü hususunda farklı görüşlere sahip olanların bulunduğunu belirtmemiz gerekir:

Sahabe fetvalarını kabul etmeyenler

Gazalî sahabî fetvalarını kabul etmez ve bu konudaki görüşlerini şöyle açıklar: ”Bazıları sahabî görüşlerinin mutlak olarak hüccet olduğu, bazıları da sahabe fetvalarının kıyasa muhalefetleri halinde hüccet olduğu, bir kısmı da, Rasulullah’ın; “Benden sonra iki kişiye iktida ediniz” (Tirmizî, 1981: 16; İbn Mace, 1981: 11). hadîsine dayanarak, özellikle Ebu Bekir ve Ömer’in sözlerinin hüccet olduğu, diğer bir kısmı da ittifak hasıl olmuşsa Hulefa-ı Raşidîn’in sözlerinin hüccet olduğu görüşündedirler. Bize göre hepsi batıldır. Çünkü hata etmeleri ve yanılmalrı mümkün olan ve masum oldukları da sabit olmayan kimselerin sözleri hüccet olmaz. Hata yapmaları mümkünken onların sözleri nasıl hüccet olur? Mütevatir bir delil olmaksızın, onların masum olduğu nasıl iddia olunur? İhtilaf etmeleri mümkün olan kimselerin masum oldukları da nasıl tasavvur olunur? (Gazzalî, 1906: I/260).

Mutezilîlerin ekserisi (Şener, 1974: 42). Haricîler ve Şîiler sahabîlerin sözlerini hüccet saymamışlardır. Zahirîler de aynı görüşe katılmışlar, ancak sahabîlerin icma’mı bir hüccet olarak kabul etmişlerdir (Ebu Zehra,1968: 195).

Büyük mezhep imamları sahabî sözlerini delil saydıkları halde, bu imamların mukallidleri durumunda olan sonraki bilginlerden bazıları sahabî sözlerinin hüccet olamayacağını söylemişlerdir (Şener, 1974: 42). Bunlardan birisi eş-Şevkani’dir. Eş-Şevkani sahabî sözlerini şu sözleriyle reddeder :”Gerçek olan şudur ki sahabî sözü hüccet değildir. Allah Ta’la bu ümmete Muhammed’den başka peygamber göndermemiştir. Bizim peygamberimiz birdir, kitabımız birdir. Ümmetin hepsi, Allah’ın kitabına ve Peygamber’inin sünnetine uymakla emrolunmuştur. Bu konuda sahabîlerle, bunlardan sonrakiler arasında bir fark yoktur. Herkes, şer’î teklifleri yerine getirecek, Kitab ve Sünnet’e uyacaktır. Kim, Allah’ın dininde O’nun kitab’ı ve Peygamber’inin Sünnet’inin dışında olan ve bu ikisine dayanmayan bir şeyin hüccet olduğunu ileri sürerse köksüz birşey söylediği gibi, İslam şeriatına Allah’ın emretmediği birşeyi

sokmuş olur ki, bu, çok ağır bir iş ve haddini bilmezliktir." (Ebu Zehra,1969: 296). eş-Şevkanî sahabî sözlerinin hüccet olmadığına dair açıklamalarını sürdürdükten sonra sözünü şöyle bitirir:

"Bunu bil ve bu hususta titiz ol, çünkü Allah, sana ve bu İslâm ümmetine yalnız Muhammed'i Peygamber olarak göndermiş, O'ndan başkasına uyulmasını emretmemiş, O'nun dışında ümmetinden hiç kimseye şeriat koymak için bir harf bile söyleme yetkisi vermemiş ve kim olursa olsun O'ndan başkasının sözünü senin için hüccet kılmamıştır." (Ebu Zehra,1967: 296).

Çağdaş alimlerimizden Abdulkerîm Zeydan da sahabî sözünün mutlak olarak hüccet olmadığı görüşündedir. Bunu şöyle açıklar: "Bizim tercih ettiğimiz görüş, sahabî kavlinin mutlak olarak hüccet olmadığıdır. Fakat biz, Kitab, Sünnet ve icma'da nass olmaması mesele hakkında muteber bir delilin bulunmaması halinde onu almaya taraftar ve bu durumda sahabî sözünü almanın daha geçerli olduğu görüşündeyiz" (Zeydan, 1977: 263).

Sahabî fetvalarını kabul etmeyenler ve fikirleri hakkında elde edebildiğimiz malumatı aktardıktan sonra, mezhep sahibi imamların ve onların taraftarı olan alimlerin sahabe fetvaları karşısındaki tutumlarını belirteceğiz. Zaten bunların hepsi sahabe fetvalarını kabul etmektedirler. Sadece kabul şekillerinde farklılıklar vardır.

Sahabe fetvalarını kabul edenler

a) Ebu Hanîfe ve taraftarları:

Ebu Hanîfe'nin fıkhıta usulünü belirten şu sözü meşhurdur:

"Eğer Allah'ın Kitabı'nda ve Rasulü'nün Sünnetinde bulamazsam ashabin sözünden alırım. Onların sözünden başkalarının sözüne çıkmam. İş İbrahim en-Nahaî'ye, eş-Şa'bi'ye, İbn Sîrîn'e, Hasan el-Basrî'ye, Ata'ya, Sa'id b. el-Museyyeb ve başkalarına gelince onlar nasıl icthad ettilerse ben de icthad ederim." (Ebu Zehra,1969: 355).

"Bu söz açıkça gösteriyor ki, Ebu Hanîfe sahabe kavlini delil olarak almakta, onlara uymayı vacip saymaktadır. Sahabeden görüş naklolunan bir mevzuda icthad ederse, ashabin görüşlerini içinden seçiyor, onların görüşünden çıkmıyor, başkalarının görüşüne bakmıyor. Ashabdan naklolunmuş bir görüş yoksa, o zaman icthad ediyor, tabîlerin görüşüne tabi olmuyor. O tabî mukallidi değildir. Fakat sahabeyi taklid ediyor.

Onun sözünün sarahatından anlaşılabilir budur. o sarahaten böyle söyledikten sonra bize ancak bunu, onun icthad yolu olarak kabul etmek düşer. Zira bu hususta ondan böylece naklonunan sözler birbirini desteklemektedir." (Ebu Zehra,1969: 355).

Ebu Hanife'nin kendi sözlerinden, sahabe fetvalarını üçüncü delil olarak aldığı anlaşılmaktadır, ama fûru' meseleler ele alındığında sahabeyi taklid kaidelerinin ihtilafı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ebu Bekir er-Razî, Ebu Sa'id el-Burdu'î, Fahru'l-İslâm Pezdevî, Şemsu'l-eimme es-Serahsî bu konuda şöyle demektedirler: "Kıyas ve görüşün caiz olduğu sahabî sözü, sahabî olmayanlar için sünnet kabul edilir. Onların sahabîyi taklit etmeleri, görüşlerini de terketmeleri gerekir. Fakat sahabînin başka bir sahabiyi taklit etmesi gerekmez" (el-Leknevî, 2002: II/185).

Ebu'l-Hasen el-Kerhî de: "Sahabî ile bir başka müctehidin sözleri arasında fark yoktur" der (el-Leknevî, 2002: II/185).

"Kıyasa müsait olan yerlerde Ebu Hanîfe'nin sahabe sözüne muhalefet ettiği oluyordu. Fakat görüş için müsait olmayan ve müddetler gibi yalnız nakille bilinecek hususlarda onlara muhalefet etmez, belki onları taklit ederdi. Onun içindir ki hayzın müddetinin azı üç, çoğu on gün olduğuna dair Hz. Enes ve Osman b. Ebi'l- As'ın sözlerini aldı. Zira bu gibi hususlarda sahabenin yolu icthad değildir, işitmeye dayanır. Hz. Aişe'nin sözü de bunu göstermektedir. Şöyle ki: Birisi Zeyd b. Erkam'a 800 dirheme bir şey sattı. Sonra parayı teslim etmeden önce 600 dirheme onu, ondan satın aldı. Hz. Aişe bunu duyunca:

"Bu ne kötü bir alış-veriştir" dedi. Zeyd b. Erkam tövbe etmezse, Peygamber'le birlikte yaptığı cihadını, haccını da iptal etmiş oldu." Zeyd b. Erkam özür dileyerek Hz. Aişe'ye geldi ve o da Allah Ta'âlâ'nın şu ayetini okudu: "Bundan böyle kime Rabb'inden bir öğüt gelir de faizcilikten geri durursa, geçmişi kendisindedir, onun işi Allah'a aittir." (Bakara Suresi, 275).

Bu alış-veriş yüzünden haccın ve cihadın iptal edilmesi, sevabının bozulması, bunlar ancak semaen-naklen bilinen şeylerdir. Görüş ve kıyasla bilinmeyecek şeyler hususunda sahabenin sözü sem'a/işitmeye dayanır. (Ebu Zehra,1969: 336).

Muhammed Ebu Zehra, Ebu'l-Hasen el-Kerhî'nin fûru' meselelerden çıkardığı: "Ebu Hanîfe'nin görüşüne göre kıyasa müsait yerlerde sahabenin fetvası taklit olunmaz, kıyasa imkan olmayan yerlerde sahabenin fetvası alınır" görüşünü şöyle açıklamaktadır:

El-Kerhî'nin çıkardığı netice, Ebu Hanîfe'nin kendisinden naklolunana uymaktadır. Hangisini alalım? Ebu Hanîfe'nin kendisinin tasrih ettiğini mi, yoksa fûru' meselelerden çıkarılanı mı? Şüphesiz ki, biz tasrih olunanı alırız. Onun sarîh kavline aykırı netice çıkarılan fûru' meselelerden onun kavline uygun olarak da netice çıkarmak mümkün olabilir.

Hatta belki de nefsülemirde arada teâruz bile vaki değildir. Çünkü arada teâruzu isbat için bu teâruzu iddia edenin, Ebu Hanîfe'nin sahabe fetvasını bildiğini ve onu bildiği halde bırakıp kıyasa gittiğini isbat etmesi lâzımdır. Hatta sahabenin bu kavline, sahabe arasında muhalefet eden bulunmadığını da isbat etmesi gerekir. Ne Fahru'l-İslâm Pezdevî ve ne de Ebu'l-Hasen el-Kerhî böyle birşey isbat etmiş değillerdir. Ebu Hanîfe ecîr-i müştereke tazmîn etmek düşmez diye fetva verirken onun, Hz. Ali'nin ve Ömer'in, daha doğrusu Hulefa-i Raşidîn'den dördünün de tazminle amel ettiklerini bildiğini iddia edemez ve keza onların fetvası sahabe arasındaki icma' ile kabul edilmiş, aralarında hiç ihtilâf yoktu diye de iddia edemez. Öyle olunca Ebu Hanîfe sahabe fetvalarını terk ediyor diye kimse söyleyemez. Çünkü bunun aksi ondan rivayet olup duruyor ve bu rivayet herkesçe bilinen meşhur birşey olduğu gibi, birçok mesele hakkında Ebu Hanîfe'nin hükmü de bunu teyit etmektedir. Kölenin verdiği eman hususunda Ebu Hanîfe kendi kıyasını bırakıp Hz. Ömer'in fetvasını derhal kabul etti. Halbuki o kıyasla kölenin emanını kabul etmiyordu. İslâm cemaatını korumak için ihtiyat da bunu îcap eder. Çünkü harp yapıp dururken bir adam esir düşer, Müslüman olur, harp esiri bir köle olduğu halde düşmana eman verir, bütün Müslümanlar da bu emana riayete mecbur olur. O böyle deyip dururken Hz. Ömer'in kölenin verdiği emanı muteber tuttuğu haberi ulaştınca kıyası terk etti ve Hz. Ömer'e uyup onu taklit ederek, onun fetvasıyla amel etti. (Ebu Zehra,1969: 337).

Şemsu'l-eimme es-Serahî ise, tearuz eden bir nass bulunmayan her ahvalde sahabenin kavline tabi olmanın vücubunu isbat için bir takım deliller getirmiştir.

Hulasa: Ebu Hanîfe sahabe kavline tabi olmuştur. Bunu kendi sözünden çıkarmaktayız. Çünkü onun kendi sözü daha muteberdir. Diğer hanefî mezhebi mensuplarına göre de; re'yle halledilemeyen konularda sahabîyi taklit ittifakla vaciptir. (el-Leknevî, 2002: II/187).

b) Eş-Şafî'ye göre sahabe fetvaları:

Eş-Şafî, Kitab'la Sünnet ve icma'dan sonra sahabe sözlerini alır, yani onun fikhının kaynaklarında üçüncü delil sahabe sözleridir.

Usul-i fikh kitapları, eş-Şafî'nin mezheb-i kadîminde sahabe sözünü aldığını, mezheb-i cedîdinin ise böyle olmadığını kaydederler (Ebu Zehra,1969: 293). Halbuki eş-Şafî eski mezhebinde de yeni mezhebinde de sahabe kavlini almaktadır.

Bazıları ise eş-Şafî'nin yeni mezhebinde nasslarda olduğu gibi mücerret uygun bulunduğu dolayısı sahabe kavline itimad etmeyip onu te'yid ve takviye eden kıyaslar bulunduğu zaman aldığını ileri sürmek istiyorlar.

Eş-Şafî birtakım usul kurdu, bu usulü yerli yerince sıraladı, onların dışına çıkmadı. O sahabe kavlini Kitab'tan, Sünnet'ten ve icma'dan sonra gelen bir delil olarak alır. Eğer sahabe kavlinin Sünnet'e muhalif olduğunu görürse onu bırakır ve Sünnet'i alır. Çünkü sahabe kavlinin mertebesi, Sünnet'ten sonradır.

c) Ahmed b. Hanbel'in sahabe fetvaları hakkındaki görüşleri:

Ahmed b. Hanbel sahabe sözünü sünnet olarak kabul etmiştir. İbn Kayyim, Ahmed İbn Hanbel'in dayandığı usulün beş esas üzerine kurulduğunu söyler. Birinci aslı teşkil eden nassları açıkladıktan sonra, ikinci asıl olan sahabe fetvalarına geçer. Bu konuda şöyle der: "Ahmed b. Hanbel, sahabîlerden bazısının vermiş olduğu fetvalara diğerlerinin muhalif olduğunu tesbit edemezse, bu fetvaları esas olarak alır ve başkasına ehemmiyet vermez. Buna icma' da demez. Takvasından dolayı da: "Bunu reddedecek birşey yahut bunun benzerini bilmiyorum" der. Kölenin şahitliğini kabul etmesi böyledir. Bu hususta Enes İbn Malik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Kölenin şahitliğini hiçbir kimsenin reddettiğini bilmiyorum." İmam Ahmed, sahabîlerden böyle birşey bulursa, ona herhangi bir amel, re'y ve kıyası tercih etmezdi." (İbn Kayyim,1955: I.30-31).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Ahmed b. Hanbel, kayıtsız şartsız sahîh hadîsi sahabî fetvalarına tercih ettiği gibi, sahabî fetvalarını da mürsel ve zayıf hadîse tercih etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, bütün sahabîlerin fetvalarını nakil yani sünnet olarak kabul ediyordu. Ona göre sahabe sözleri, İslâm dînini ve onun hükümlerini anlamak için, Hz. Peygamber'in sözlerinden sonra ikinci kaynaktı.

İMAM MALİK

İmam Malik'in hayatı ve ilmî kişiliği

Hicret yurdunun imamı Malik b. Enes b. Malik b. Ebî Amir el- Asbahî, hicri 93 yılında Medîne’de doğmuştur. Dedesi Ebu Amir, Bedir hariç, Hz. Peygamber’le birlikte bütün gazvelere iştirak etmiştir (Suyûtî, 1998: 1/2). O, ilim ve hadîs rivayetiyle meşgul olan bir ailede büyümüştür. Abdurrahman b. Hüzmüz başta olmak üzere, İbn Ömer’in kölesi Nafi’, İbn Şihab ez-Zuhrî, Ebu’z-Zinad, Rabîatu’r-re’y, Yahya İbn Sa’id el-Ensarî, Cafer es-Sadık ve birçok Medîne’li alimden ilim almıştır. Kendisinden rivayette bulunan bazı imamlar da şunlardır. Sufyan es-Sevrî, Sufyan İbn Uyeyne, Şu’be, Abdullahb. el-Mubarek, el-Evza’î, İbn Mehdî, İbn Cureyc, el-Leys, eş-Şafîî, kendi şeyhleri olan ez-Zuhrî ve Yahya İbn Sa’id el-Ensarî, Yahya İbn Sa’id el-Kattan, Yahya b. Yahya ve el-Endelusî ve Yahya İbn Yahya en-Nisaburî’dir (İbn Kesîr, 1970: X/174-175).

İmam Malik ,önce hadîs ve sahabîlerin fetvalarını, bunlarla da yetinmeyip İslâm’la ilgili bütün ilimleri öğrenmiştir. Sahabîlerden Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan ve Hz. Peygamber’den öğrendiklerini açıklayarak fetva veren diğer sahabîlerin fetvalarını öğrenmiştir. Sa’id b. el-Museyyeb, el-Kasım b. Muhammed, Süleyman b. Yesar gibi sahabîlerin fikhını yakından bilen, anlayan ve tetkik eden büyük tabîilerin de fetvalarına çok önem vermiştir.

İmam Malik, hadîs ilmiyle meşgul olurken ravîleri çok sıkı araştırır ve sika olanların rivayet ettiklerini alırdı. Ravîleri tanıma ve fikhî mertebelerini anlamada üstün bir derecedeydi. Eş-Şafîî, Malik hakkında şöyle demiştir: “Malik, tabîinden sonra Allah’ın kulları üzerindeki hüccetidir (es-Salih, 1978: 215).

İmam Malik ders vermeye ve hadîs rivayetine, ilmini tamamlayıp kendine güven hasıl olduktan sonra başlamıştır. Önceleri mescidde ders verirken, daha sonra rahatsızlığı sebebiyle ders vermeye evinde devam etmiştir. Onun bu durumu hakkında şöyle rivayet edilmektedir: O, mescide gelir, beş vakit namaz ve cenaze namazlarında hazır bulunur, hastaları ziyaret eder, gerekli işlerini görür ve mescide gelip otururdu.

Bu sırada talebeleri etrafına toplarırlardı. Daha sonra mescide gelip oturmayı terketmiştir. Sadece namazını kılar ve ders verdiği yere dönerdi. Sonra cenazelerde hazır bulunmaktan da vazgeçmiştir. Cenaze sahiplerine gelir, onları tesellî ederdi. Daha sonra, bunları da terketmiştir. Ne beş vakit için, ne de Cuma için camiye gelemez olmuştur. Taziyelere de gelemiyordu. İnsanlar onun bu durumunu ayıplıyorlar, o da şöyle diyordu: “Her insan özrünü söyleyemez.” Bu arada ona yapılan bir işkence vardır. Bu işkencenin sebebi hakkında değişik görüşler ileri sürülmektedir. İmam Malik hicri 179 yılında Medîne’de 85 yaşındayken vefat etmiş ve Baki’ mezarlığına defnedilmiştir (İbnu’n-Nedîm, 1978: 280; İbn Hallikan, 1948: III/ 284-287; İbn Kesîr, 1970: X/174-175; Ebu Zehra,1968: III.7-53).

İmam Malik’in fikhî ve sahabe fetvaları hakkındaki görüşleri

İmam Malik büyük bir muhaddis olduğu gibi, aynı zamanda büyük bir fakîh idi.

“Hicret Yurdunun imamı olan Malik, önce Allah’ın Kitab’ına sarılırdı. Kitapta bir nass bulamazsa Sünnete yönelirdi. Ona göre Peygamber’in hadîsleri, sahabîlerin fetva ve hükümleri ile Medînelilerin ameli Sünnete dahildir. Sünnetten sonra bütün çeşitleriyle kıyas gelir.

Kıyasla birlikte maslahat, seddu’z-zerayi’, örf ve âdetler yer alır (Ebu Zehra,1968: 63).

Malik’in sahabe fetvaları hakkındaki görüşlerine gelince; onun sahabe fetva ve sözlerini delil olarak aldığı belirtilmiştir.”Sahabe fetvalarının onun fikhında yeri vardı. Onları kabul eder ve onların dışına çıkmazdı. Medînelilerin amelinin de delil olarak almıştı. Çünkü sahabe Medîne’de yaşamıştı. El-Leys İbn Sa’d’a yazdığı mektupta şöyle der: “Bana gelen haberlere göre sen, bizim bulunduğumuz bu memleketteki cemaatin bağlı olduğu şeylere aykırı olarak halka çeşitli fetvalar veriyormuşsun. Sen emanet ve fazîlet ehli oluşuna, senden öncekilerin sana olan ihtiyacına ve senin söylediklerine itimat etmelerine rağmen kendini tehlikeye atmaktan korkmalısın ve uyduğun takdirde seni kurtuluşa götürececek olan şeylere bağlı kalmalısın. Çünkü Kur’an-ı Kerîm’de Allah Ta’âlâ şöyle buyurmuştur:

“O halde sözü dinleyip en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah’ın doğru yola erdirdiği onlardır. İşte onlar akıl sahipleridir.” (Zümer Suresi, 17-18).

Zira insanlar hicretin yapıldığı, Kur’an’ın nazil olup, helali ve haramı getirdiği yer olan Medîne’nin halkına tabi olmuştur. Öyle ki Rasulullah onların arasındaydı. Onlar vahiy ve nüzule şahit oluyorlardı. Rasulullah onlara emrediyor, onlar da onun emirlerini tutuyorlardı. O onlara örnek oluyor, onlar da ona tabi oluyorlardı. Nihayet Allah onu rahmetine kavuştu.

Daha sonra ümmeti arasındaki yöneticilerden kendisine en çok bağlı olan kimse, onlara nazil olanı uyguladı, onlar da bildiklerini tatbik ettiler. Bilmediklerini de sordular. İctihadlarında, yeni başlamalarına rağmen, elde ettiklerinin en güçlüsünü aldılar. Biri onlara muhalefet etse yahut bir başkası çıkıp “şu onların görüşlerinden daha iyi ve daha güçlüdür derse” onun dediğine itibar edilmez.

Bu sözlerde sahabî sözünü almanın gerekli olduğundaki, onların sözlerinden başkasını yahut onların fetvaları hakkında bundan başkasının daha güçlü olduğunu söyleyenin sözüne itibar edilmeyeceğindeki açıklığı görüyorsunuz. Bunda onu sahabe sözlerini almaya sevkeden sebebe açıkça işaret vardır. Bu sebep, onların iyilik yarışında önceliği kazanan Muhacirler ve Ensar olmaları, Allah'ın, "güzelce onlara tabi olanları" övmüş olmasıdır. Şüphesiz onların sözlerini kabul etmek onlara ittibadır. Bu Kur'anı Kerim'de övülmüştür. Onların zamanı Hz. Peygamber'e yakındır. Onlar vahiy ve nüzule şahid oluyorlardı. Hz. Peygamber onlara emir veriyor, onlar da ona itaat ediyorlardı. O sünnet koyuyor, onlar da onun sünnetine tabi oluyorlardı. Onlar da dîni ve Peygamber'in sünnetini en iyi bilenlerdir. Sahabilerin sözlerini almak sünneti almak demektir.

Malik, Sünnet'in sahabenin tatbikatında olduğu görüşündeydi. Ömer İbnu'l-Abdilaziz de sünnetin yayılmasını istediğinde sahabenin hüküm ve fetvalarının toplanmasını emretmişti (Ebu Zehra,1984: 281-282). Malik, Halife'nin şu sözünü naklederdi: Rasulullah ve kendisinden sonraki yöneticiler tatbikat bırakmışlardır. Onları almak; Allah'ın Kitabı'nı tasdik, ona tam bir itaat ve onun dînine sınıksız sarılmak demektir. Onları hiçbir kimse değiştiremez. Onlara muhalefet edenin görüşüne de itibar edilmez. Kim onların yaşayış ve tatbikatına sarılırsa hidayeti bulmuş olur. Kim onlardan yardım isterse yardım görür ve kim onlara muhalefet edip müminlerin yolundan başkasına uyarsa, Allah onu döndüğü yere döndürür ve onu cehenneme sokar. Orası ne kötü bir dönüş yeridir. (eş-Şatbî, 1997: IV/79).

Malik, sahabe sözlerini; fikhın kaynak ve delili, Hz. Peygamber'in sünnetinden bir parça olarak kabul etmiştir. Muhammed Ebu Zehra bunu şöyle izah eder: "Malikî usulü ve Muvatta'nın araştırılmasından, Malik'in Ahmed b. Hanbel gibi sahabe sözlerini fikhın bir kaynağı veya bir delili olarak kabul ettiği, onları Hz. Peygamber'in sünnetinden bir bölüm saydığı, çünkü onları iyi bilen sünneti iyi bilen birisi, onlara karşı çıkmanın bid'atçılık olduğu görülmektedir. (eş-Şatbî, 1997: I/286). Daha sonra da İbn Kayyim'in sahabe sözlerinin sünnet olduğunu açıklayan sözlerini aktarır.

Malik'in ahad haberleri bırakıp sahabî sözlerini aldığı söylenmektedir. İmam eş-Şafî İhtilâfu Malik isimli kitabında buna dair örnekler vererek, bundan dolayı onu tenkid eder ve ona muhalefet eder. Aynı zamanda Malik'in talebesi olan eş-Şafî, onun aslı, fer' ile reddettiğini söyler (Ebu Zehra,1984: 288).

Muhammed Ebu Zehra da, bunun gerçekten böyle olmadığını şu sözleriyle açıklar: "Lâkin İmam Malik, sahabînin sözünü ancak nakil ile bilinebilecek olan bir meselede alırdı. Buradaki çatışma iki asıl arasındadır, asıl ile fer' arasında değildir. O halde, İmam Malik, iki asıldan hangisi kuvvetli ise onu tercih ederek İslâm'ın umumî hükümlerine uygunluk bakımından en kuvvetli olanı alıp ikincisini reddetmiş ve onun Peygamber'e nisbetini sabit saymamıştır."(Ebu Zehra,1968: III/70).

İmam Malik'in eseri Muvatta'

Muvatta' fıkıh ve hadîs konusunda telif edilen ilk eser sayılmaktadır. Malik'in yazdığı da kesindir. Muvatta'dan önce insanlar zihin ve hafızalarına güveniyorlar, ilmi işitme ve bizzat görüşme yoluyla alıyorlardı. Tedvîn ve telif gerçekten Muvatta' ile başlamıştır (Ebu Zehra,1984: 190).

İbn Hacer, Muvatta'dan önceki devri de açıklayarak şöyle der: "Rasulullah'ın asarı, sahabe ve büyük tabîler zamanında iki sebepten dolayı cami'lerde tedvîn ve tertib edilmemişti. Birincisi, Muslim'in Sahih'inde sabit olduğu gibi, Kur'anı Kerim'le karışma korkusundan dolayı sahabenin tedvinden menedilmeleri; ikincisi ise, hafızalarının genişliği ve zihinlerinin akıcılığı idi. Çoğu da yazı bilmiyordu. Fakat tabi'un devrinin sonlarına doğru ulemanın muhtelif şehirlere dağılması, haricî, rafıza ve kaderi inkâr edenler gibi bid'atçıların çoğalması üzerine, asarın tedvîni ve bablara göre tertibi başladı. Bu işe ilk defa girişenlerin başında er-Rabi' b. Subeyh ,Sa'id b. Ebî Arube ve diğerleri vardı. Bunlar ,üçüncü tabaka gelinceye kadar her babı ayrı ayrı tasnif ediyorlardı. İmam Malik el-Muvatta'ı tasnif etti. Bu kitapta, Hicazlıların hadîsini toplamış, sahabenin sözlerini tabiun ve daha sonrakilerin fetvalarını da mezcederek onu telif etmişti (İbn Hacer, 1884: I/4)

Muvatta'nın tedvîni gerektiren çeşitli sebepler vardır. İmam Malik bu eseri Ebu Ca'fer el-Mansur devrinde onun teklifi üzerine yazmaya başlamış, fakat el-Mansur'un sağlığında bunu tamamlayamamıştı.

Ancak el-Mehdî devrinde tamamlayabilmiştir. El-Mansur bütün halkı bir kanun üzerinde toplamak fikrindeydi. Fakat Malik'in bu eseri, Bütün memlekete şamil bir kanun olmamıştır. Çünkü İmam Malik, buna müsaade etmemiştir. Harun er-Reşid de, bu eseri kanun olarak kabul etmek ve bir nüshasını bütün halka öğretmek için Kabe'ye asma teşebbüsünde bulunmuştur. Lakin İmam Malik buna da razı olmamış, insanlara kazaî hükümlerinde kolaylık sağlamak için bundan sarfınazar etmiştir (Ebu Zehra,1968: III/75).

Malik, bu kitabını 40 senede meydana getirmiştir. el-Evza'înin kitabı Malik'e kırk günde okuyup arzemesi üzerine onun, "benim kırk senede telif ettiğimi siz benden kırk günde aldınız" demesi (Suyûfî, 1998: 6). hem telif süresini hem de telifde gösterilen gayret ve titizliğe delâlet eder. Malik kitabına Muvatta' ismini veriş sebebini de şöyle

açıklar: “Kitabımı Medîneli fakîhlerden yetmişine arzettim, hepsi de muvafakat ettiler ve ben de ona “Muvatta’: muvafık görülmüş” ismini verdim (Suyûtî, 1998: 5).

Muvatta’, en sahih hadîs kitapları arasında yer almıştır. İmam eş-Şafîî onun hakkında şöyle der: “Yeryüzünde ilim yönünden Malik’in kitabından daha sahih bir kitap bulunduğunu sanmıyorum (İbnu’s-Salâh, 1966, 14). İbnu’s Salâh, eş-Şafîî’nin bu sözü, el-Buharî ve Muslim sahihlerini telif etmeden önce söylediğini açıklamıştır (İbnu’s-Salâh, 1966, 14). Bundan, el-Buharî ve Muslim’in sahihlerinden sonra en sahih kitap olduğu manası çıkarılmıştır.

Böylece şu neticeye ulaşıyoruz: Bazılarına göre; “Malik’in cerh ve tadilindeki sıkılık, hadîsleri kabuldeki ihtiyat ve titizliği dolayısıyla Muvatta, el-Buharî ve Muslim’in sahihlerinden önce gelir.

Bazılarına göre o, iki sahih ayarında veya meretebesindedir. Diğer bazılarına göre ise, iki sahihin altındadır ve bu görüş ekserî hadisçerin görüşüdür (Koçyiğit, 1977: 216).

Muvatta’daki hadîslerin miktarı ravîlerine göre değişmektedir. Bunun sebebi, Malik’ten rivayet edilen Muvatta’ nüshalarının farklı oluşudur. Ebu Bekir el-Ebhurî’ye göre; Hz. Peygamber’le sahabe ve tabiundan gelen asarın toplamı 1720 dir. Bunların musned olanları 600, mursal olanları da 222 dir. 613 mevkuf, 285 de maktu’ yani tabii sözleri vardır (Suyûtî, 1998: 9).

Muvatta’ın en meşhur iki rivayeti vardır:

1) Yahya b. Yahya el-Leysî el-Endelusî’nin rivayeti.

2) İmam Ebu Hanîfe’nin talebesi Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybanî’nin rivayetidir (Ebu Zehra,1968: III/76).

Malik’in hadîslerin naklinde takip ettiği yol, umumiyetle konunun başında, Hz. Peygamber’den gelen hadisleri, sonra da sahabe ve tabi’undan varid olan asarı vermek olmuştur. Sahabe ve tabi’undan tercih ettiği kimselerin hemen hepsi Medîneli olanlardır, çünkü Malik Medîne dışına çıkmamıştır. Bazen hadîsin akabinde, Medîne’de üzerinde ittifak olunan bir görüşü veya ameli, bazen de herhangi bir kelime ile ilgili tefsiri veya bir cümlenin izahını vermiştir (Koçyiğit, 1977: 217). Nihayet, İbn Hazm’ın onun hakkında şu sözünü veriyoruz: “Muvatta’, hadîs ve fıkhıta eşî bulunmayan bir kitaptır.” (es-Salih, 1978: 215).

MALİK’İN MUVATTA’INDAKİ SAHABE FETVALARINA ÖRNEKLER VE MEZHEBİNDEKİ GÖRÜŞLERİYLE MUKAYESESİ

İmam Malik’in sahabe söz veya fetvaları karşısındaki tutumunu ve onun büyük eseri olan Muvatta’ın sahabe söz ve fetvalarıyla dolu olduğunu belirtmiştik. Bu bölümde de el-Muvatta’da yer alan sahabe söz ve fetvalarından örnekler verip İmam Malik’in bunlarla amel derecesini açıklayacağız.

1- Abdullah b. Ömer şöyle der: ”Bir erkek tenasül uzvuna dokunursa, abdesti bozulur ve yeniden abdest alması gerekir.” (Malik. 1981: 58).

İmam Malik ise bu konuda şöyle der: Tenasül uzvuna dokunurken duygulanan kimsenin abdestini yenilemesi gerekir. Duygulanmayana gerekmez (İbn Ruşd, 1973: I/56).

Malik’in kitabına aldığı bu fetvaya asıl teşkil eden hadîs Yine Muvatta’da Busra Bint Safvan yoluyla şu şekilde rivayet edilmektedir: Rasulullah’tan şöyle duydum: “Sizden biriniz tenasül uzvuna dokunursa, yeniden abdest alsın.” (Malik. 1981: 58). Bu hadîs aynı şekilde, Ebu Davud, et-Tirmizî’nin sünenlerinde de geçmektedir (Ebu Davud, 1981: 70; Tirmizî, 1981: 61).

El-Hattabî bu konuda şöyle demektedir: “Aralarında Ömer, Sa’d b. Ebî Vakkas, İbn Ömer, İbn Abbas ve Ebu Hüreyre’nin da bulunduğu bazı zevat tenasül uzvuna dokunmaktan dolayı abdestin bozulduğu görüşündedir. El-Evza’î, eş-Şafîî, Ahmed ve İshak’ın görüşü de böyledir. Ancak eş-Şafîî: “Avuç içiyle dokunulduğu takdirde abdestin bozulacağı görüşündedir. El-Evza’î ve Ahmed: “Kişi tenasül uzvuna koluyla veya elinin dışıyla dokunursa abdesti bozulur. Elinin ayasıyla dokunursa da aynıdır.” demişlerdir. Ali b. Ebi Talib, Abdullah b. Mes’ud, Ammar, Huzeyfe ve Ebu’d-Derda, tenasül uzvuna dokunmakla abdestin bozulmayacağı görüşündedirler. Ebu Hanîfe’yle arakadaşları, Sufyan es-Sevrî’nin de dediği gibi tenasül uzvuna dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşündedirler.” (Hattabî, 1981: I/126).

2-Abdullah İbn Mes’ud şöyle der: “Erkeğin hanımını öpmesi abdesti gerektirir.” (Malik. 1981: 65).

Malik bu rivayeti naklettiikten sonra kendisi de şöyle der: “Bu bana göre duyduklarımın en iyisidir.” (Malik. 1981: 66).

Kadına dokunmakla abdestin bozulması için duygulanma şartını ileri sürenler vardır. İmam Malik ve taraftarlarına göre, hanımını öpmeye, duygulanma şartı değildir (İbn Ruşd, 1973: I/54).

Malik'in, Abdullah b. Mes'ud'un fetvası olarak naklettiği bu rivayetle ilgili olarak Muvatta'da merfu bir hadîs yoktur. Fakat Ebu Davud, et-Tirmizî, en-Nesaî ve İbn Mace'nin Sünenlerinde Hz. Aişe'nin şöyle bir rivayeti vardır: "Rasulullah hanımlarından birini öptü ve arkasından abdest almdan namaza çıktı." Urve: "O mutlaka sendin" dedim. Bunun üzerine Aişe güldü" (Ebu Davud, 1981: 69; Tirmizî, 1981: 63; en-Nesaî, 1981: 121; İbn Mace, 1981: 69). Ebu Davud'un es-Sünen'inde başka bir rivayet daha vardır: "İbrahim et-Teymî'nin Aişe'den rivayet ettiğine göre:"Rasulullah Aişe'yi öptü ve abdest almadı." (Ebu Davud, 1981: 69).

Et-Tirmizî bu konuda ilk naklettiğimiz hadis hakkında şöyle der: "Rasulullah'ın ashabından ve tabiünden birçok ilim adamının bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Sufyan es-Sevrî ve Kufeliler:

"Öpmekten dolayı abdest lâzım gelmez" demişlerdir. Malik b. Enes, el-Evza'î, eş-Şafî, Ahmed ve İshak: "Öpmekten dolayı abdest gerekir" demişlerdir. Ashab ve tabiünden birçoğunun görüşü böyledir. Hadîsçilerin, Aişe'nin Rasulullah'tan rivayet ettiği hadîsi terk etmelerinin sebebi; hadîsin isnadını sahih görmemeleridir. Ebu Bekir el-Attar el-Basrî'nin, Ali İbnü'l-Medîni'den naklen şöyle dediğini duydum: "Yahya b. Sa'îd el-Kattan bu hadîsi çok zayıf bulup, hiç hükmünde olduğunu söyledi." Ebu Davud da naklettiğimiz ikinci rivayetle ilgili olarak şöyle demiştir: "Bu mürseldir. İbrahim et-Teymî, Aişe'den hiç hadîs duymamıştır." (Ebu Davud, 1981: 69).

En-Nevevî de İmam Malik'in; "kadına şehvetle dokunulursa abdestin bozulacağı, aksi halde bozulmayacağı" görüşünde olduğunu söylemiştir (Hattabî, 1981: I/124).

3- Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: "Kadının abdestinden arta kalan su ile, hayızlı veya cünüb olmadıkça yıkılmasında beis yoktur." (Malik. 1981: 86).

Müctehidler, gusül ve abdest artığı mevzuunda beş görüş ileri sürmüşlerdir. Bazıları: "Bu artık mutlak olarak temizdir" demişlerdir.

Bu görüş, Malik, eş-Şafî ve Ebu Hanîfe'ye aittir (İbn Ruşd, 1973: I/47). Malik'in bu konuda kitabına aldığı merfu bir hadîs yoktur. Diğer hadîs kitaplarında şu rivayetler yer almaktadır: Hz. Aişe: "Rasulullah'la ben bir kaptan gusül abdestimizi alırdık" (Buharî, 1987:3; Muslim, 1981: 41).

Bu hadîsten hem kadının abdestinden, hem de erkeğin abdestinden arta kalan su ile abdest alınabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim et-Tirmizî bu hadîsi naklettikten sonra şöyle der: "Fakihlerin umumu bir kaptan erkek ve kadının (karı-kocanın) boy abdesti almalarında beis yoktur" demişlerdir. İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste de şöyle denilmektedir:

"Rasulullah'ın zevcelerinden biri Cefne'de gusletti. Rasulullah da o sudan abdest almak isteyince; "Ya Rasulullah! Ben cünüb idim. Bunun üzerine Rasulullah: "Su cünüb olmadı ya!" buyurdu (Tirmizî, 1981: 48; İbn Mace, 1981: 33). Yine et-Tirmizî, bu hadîsten sonra şu açıklamayı yapar: "Bu, Sufyan es-Sevrî, Malik ve eş-Şafî'nin görüşüdür."

Rasulullah'ın kadınla erkeğin birbirlerinden artan su ile abdest almalarını yasaklayan rivayetler de vardır: El-Hakem b. Amr el-Akra' şöyle rivayet etti: "Rasulullah erkeğin, kadının abdestinden artan su ile abdest almasını yasak etti." (Ebu Davud, 1981: 40; Tirmizî, 1981: 48; İbn Mace, 1981: 34). Abdullah b. Sercis de şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah, erkek ve kadının birbirlerinden arta kalan su ile gusletmelerini menetti." (İbn Mace, 1981: 34).

İbn Mace bu iki hadîsten sonra şu açıklamayı yapar: "Sahih olan birinci hadîstir, ikincisi ise zayıftır." El-Hattabî ise; Muhammed b. İsmail el-Akra'nın haberi sahih değildir, demiştir. Bu babda Abdullah b. Sercis'in hadîsi sahihtir, fakat o mevkuftur. Onu merfu yapan kimse hata etmiştir" der (el-Hattabi, 1981: 1/63).

4- Hz. Aişe: "Salât-ı vusta (orta namaz) ikinci namazıdır. Bunu Rasulullah'tan duydum" der (Malik. 1981: 25). Zeyd b. Sabit de: "Salât-ı vusta, öğle namazıdır, der." (Malik. 1981: 26).

Ali b. Ebî Talib'le Abdullah b. Abbas ise: "Salâtı vusta, sabah namazıdır" derler (Malik. 1981: 27). Malik bunları naklettikten sonra şöyle der: "Ali ile İbn Abbas'ın sözleri, benim için bu konuda duyduklarımın en iyisidir (Malik. 1981: 28). Malik'in Muvatta'da rivayet ettiği Hz. Aişe'nin hadîsi, diğer hadîs kitaplarında da şu şekilde geçmektedir: "Aişe'nin mevlası Ebu Yunus demiştir ki: "Aişe bana ,kendisine bir mushaf yazmamı emretmiş ve (حَافِظُوا عَلَيَّ) الصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى: Namazlara ve orta namaza devam ediniz." (Bakara Suresi 238). ayetine geldiğimde kendisine haber vermeme söylemişti." Yazı işi bu ayete geldiğinde ona haber verdim. Bana bu ayeti

(حَافِظُوا عَلَيَّ الصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى وَصَلَاةَ الْعَصْرِ وَتَقَرُّوا بِاللَّهِ قَانَتَيْنِ) şeklinde imlâ ettirdi ve bu ayeti Rasulullah'tan böyle işittim" dedi. (Muslim, 207; Ebu Davud, 1981: 5; Tirmizî, 1981: 3; en-Nesaî, 1981: 14). Yalnız buradaki salâtı'l-asr ifadesinin başında atıf vavı vardır. Onun için Hz. Aişe'nin hadîsi bu konuda pek açık değildir. Salât-ı vustanın (orta namazın) ikinci namazı olduğuna Hz. Aişe'nin rivayetinden daha açık olarak işaret eden hadîsler vardır: Hz. Ali şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah Hendek günü, Kureyş müşrikleri bizi orta namazdan-ki ikinci namazıdır-

alıkoydular. Allah onların (Kureyş'in) ev ve kabirlerine ateş doldursun" buyurmuştur. (Muslim, 205; Ebu Davud, 1981: 5).

Semura b. Cundeb şöyle rivayet eder: "Rasulullah, salât-ı vusta (orta namaz)ikinci namazıdır" buyurdu. (Tirmizî, 1981: 3). Abdullah b. Mes'ud da şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah, orta namaz ikinci namazıdır" buyurmuştur. (Tirmizî, 1981: 3). Abdullah b. Mes'ud'un başka bir rivayeti de şöyledir: "Müşrikler Rasulullah'ı ikinci namazı kılmaktan alıkoymuşlardı da Rasulullah: "Bu müşrikler bizi orta namazı kılmaktan alıkoydular. Allah bunların kabirlerine ve gönüllerine ateş doldursun." buyurdu (Muslim, 1981: 206).

"Salât-ı vustanın ne olduğu hakkında muhtelif rivayetler nakledilmiştir ki, bunların toplamı yirmiye ulaşmaktadır. Bunların içinde en fazla haiz-i rüçhan olan; salât-ı vustanın ikinci namazı olduğuna dair olan rivayettir." (Mîras,1976, IV/233).

İmam Malik Muvatta'ında bu konuyla ilgili olarak Hz. Aişenin rivayetini nakletmiş ve "salât-ı vusta, sabah namazıdır" diyen Ali b. Ebi Talib'le Abdullah b. Abbas'ın görüşünü benimsemiştir.

5-Enes b. Malik şöyle demiştir: "Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın arkalarında namaz kıldım. Onlardan hiçbiri namaza başladıklarında besmeleyi okumuyorlardı." (Malik. 1981: 30).

İmam Malik ise şöyle der: "Namaz ister sesli, ister sessiz kılınanlardan olsun, farz olanlarında besmeleyi okumak caiz değildir, ancak sünnetlerde caizdir." (İbn Ruşd, 1973: I/183).

Enes b. Malik'in bu rivayeti Muslim'in Sahih'inde şöyledir:

"Rasulullah, Ebu Bekir, Ömer ve Osman'la birlikte namaz kıldım. Onlardan hiçbirinin besmeleyi okuduklarını duymadım."(Muslim, 1981: 50).

el-Buharî'nin Sahih'inde ise Enes'in bu rivayeti şöyledir: "Rasulullah, Ebu Bekir ve Ömer namaza (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ile başladılar" (Buharî, 1987: 89) Ebu Davud ve et-Tirmizî'nin Sunenleriyle, Ahmed b. Hanbel'in Musned'inde ise: "Rasulullah, Ebu Bekir, Ömer ve Osman namaza (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ile başladılar." denilmektedir. (Ebu Davud, 1981: 124; Tirmizî, 1981: 182; İbn Hanbel, 2001: III.273).

6- Abdullah b. Ömer: "Zekatı verilecek malın üzerinden bir yıl geçmedikçe zekat gerekmez" demiştir (Malik. 1981: 6).

Dört mezhebin ittifakı ile: "Nisaba ulaşmış bir malın üzerinden bir sene geçmesi, zekatın vucubunun şartıdır." (ed-Dımeşkî, 1981: 269).

Bu hükümde icma edilmiş ve ashab devrinde de bunda ihtilaf edilmemiştir (İbn Ruşd, 1973: I/390). Bu konuda, Abdullah b. Ömer'in biri merfu, diğeri de mevkuf olarak et-Tirmizî'nin Sunen'inde iki rivayeti vardır: Merfu olanı şöyledir:

"Rasulullah şöyle buyurdu: Her kim bir mal elde ederse, sahibinin yanında üzerinden sene geçmedikçe onda zekat yoktur." (Tirmizî, 1981: 10).

Mevkuf olanı ise: "Kimi bir mala sahip olursa, sahibinin yanında o malın üzerinden sene geçmedikçe onda zekat yoktur." rivayettir (Tirmizî, 1981: 10).

Rasulullah'ın ashabından birçoğu, elde edilen malın üzerinden sene geçmedikçe zekatı verilmez demişlerdir. Malik İbn Enes, eş-Şafîî, Ahmed ve İshak da aynı şeyi söylemişlerdir.

Bazı ilim adamları da şöyle derler:"Kişinin zekatı gerektirecek malı varsa, onun zekatını vermesi gerekir.

7-Abdullah b. Ömer şöyle der: "Oruçluysen kasden kusan kimsenin orucunu kaza etmesi gerekir. Eğer elinde olmadan kusarsa,orucunu kaza etmesi gerekmez." (Malik. 1981: 47).

Dört mezhebin ittifakı ile: Kasden kusan kimsenin orucu bozulur, elinde olmayarak kusan kimsenin ise orucu bozulmaz (İbn Ruşd, 1973: I/378).

Muvatta'da Abdullah b. Ömer'in fetvası olarak geçen rivayeti, Ebu Davud, et-Tirmizî ve İbn Mace, Ebu Hureyre yoluyla merfu olarak nakletmişlerdir. Rivayet şöyledir: "Rasulullah şöyle buyurdu: Kim oruçluysen elinde olmayarak kusarsa, onu kaza etmesi gerekmez. Kim kasden kusarsa onun kaza etmesi gerekir (onu kaza etsin)." (Ebu Davud, 1981: 32; Tirmizî, 1981: 25; İbn Mace, 1981: 16).

8- Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: "İhramlı kadın yüzünü örtmez ve eldiven giymez." (Malik. 1981: 15).

İmam Malik: İhramdayken eldiven giyen kadının fidye vermesi gerekir demiştir (İbn Ruşd, 1973: I/490).

Malik'in Abdullah b. Ömer'in fetvası olarak rivayet ettiği haber, yine Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen, ihramlının giymemesi gerekenler merfu hadisinin son cümlesidir. el-Buharî ve Muslim Sahihlerinde sadece bu cümleyi almamışlardır. (Buharî, 1987: 21 ; Muslim, 1981: 1).

9-Abdullah İbn Amr b. el-Hazrami bir hizmetçisini Ömer b. el-Hattab'a götürerek şöyle dedi:"Bunun elini kes, çünkü hırsızlık yaptı." Ömer sordu: "Ne çaldı?" Abdullah: "Altmış dirhem değerinde eşime ait bir aynayı çaldı." dedi. Hz. Ömer: "Onu serbest bırak, bundan dolayı el kesilmez. Çünkü eşyayı çalan hizmetçinizdir." (Malik. 1981: 33).

İmam Malik'in bu konudaki görüşü şöyledir: "Hizmetçinin hali hırsıza benzemez. O haine benzer, hainin ise eli kesilmez." (Malik. 1981: 33).

İmam Malik'in benimsediği bu fetva ile ilgili olarak Muvatta'da naklettiği merfu bir hadîs yoktur. "Hain'in durumuyla ilgili olarak diğer hadîs kitaplarında yer alan rivayetler şunlardır: Cabir b. Abdillah şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah, hain, çapulcu (yağmacı) ve aşırıncının eli kesilmez, buyurdu." (Ebu Davud, 1981: 13).

10- Mervan b. el-Hakem'e aşırıncılık yapan birisi getirildi. Mervan onun elini kesmek istedi. Fakat Zeyd b. Sabit'e bunun durumunu sormak üzere birisini gönderdi. Zeyd ise şöyle cevap verdi: "Aşırıncılık yapanın eli kesilmez." (Malik. 1981: 33). İmam Malik bu konudaki görüşünü şöyle açıklar: "Çaldığı malın değeri el kesmeyi gerektiren miktarda olsun veya olmasın aşırıncının eli kesilmez." (Malik. 1981: 33).

Yukarda zikrettiğimiz gibi, Muvatta'da aşırıncının elinin kesilmeyeceğine dair merfu bir hadis yoktur. Ama diğer hadîs kitaplarında daha önce naklettiğimiz Cabir b. Abdillah'ın rivayet ettiği merfu hadîs vardır.

Böylece Malik'in Muvatta'ya aldığı Zeyd b. Sabit'in fetvasıyla kendi görüşünün aynı olduğunu görüyoruz. Yukarda örneklerini sunduğumuz sahabî fetvalarıyla İmam Malik kendi görüşleri mukayese edildiği zaman elde edilen netice şudur; İmam Malik Muvatta'da naklettiği sahabî fetvalarını aynı zamanda kendi görüşü olarak benimsemiş ve böylece onun mezhebi ortaya çıkmıştır. Bu arada şunu da ilâve etmek istiyoruz: Onun rivayet ettiği sahabe fetvalarının çoğu ya bir ayete ya da bir hadîse dayanmaktadır.

Eğer sahabîler bir meselede değişik görüşlere sahip iseler, İmam Malik kendince bunlardan birini seçip almıştır. Bu da bir müctehid için normaldir. Çünkü onun fikhî hükümleri çıkarırken takip ettiği usul ve metodları vardır. Şurası muhakkaktır ki, İmam Malik sahabe fetvalarına son derece önem vermiştir. Bunun en açık misali de, el-Muvatta'ına çok miktarda sahabe fetvası olarak bunlarla amel etmiş olmasıdır. İşte benimseyip amel ettiği bu fetvalar diğer görüşleriyle birlikte mezhebini meydana getirmektedir.

SONUÇ

Fazîlet ve üstünlükleri hem Allah hem de Peygamber'i Hz. Muhammed tarafından övülen ve tasdik edilen sahabîlerin dîni bir meselede söyledikleri sözlere, verdikleri fetvalara çoğunluk tarafından değer verilmiştir. Onların söz veya fetvalarının hüccet olduğuna delâlet eden aklî ne naklî deliller vardır. Onlar Müslümanların en hayırlı neslidir. Onlar Kur'an ve vahyin inişine şahit olmuşlar, ilimlerini Hz. Peygamber'den almışlardır.

Fikhî görüşleri mezhep haline gelmiş büyük imamlardan Ebu Hanîfe, eş-Şafîi, Malik ve Ahmed b. Hanbel de sahabe söz ve fetvalarını, fikhî delillerinin kaynağı olarak kabul etmişlerdir.

Bunlardan İmam Malik, fıkıh ve hadîs konusunda te'lif ettiği ünlü eseri Muvatta'ına birçok sahabe söz ve fetvasını almış ve büyük ölçüde onlarla amel etmiştir. Çünkü ona göre; sahabî söz ve fetvaları sünnettir, sünnet ise, sahabenin söz, fetva ve tatbikatında yer almaktadır. Bu fetvalar, Sahabîlerin İslam'ı nasıl uyguladıklarını ve doğru bir şekilde anladıklarını yansıtmakta olup, Sahabîlerin günlük hayatlarında Hz. Muhammed'in öğretilerini nasıl uyguladıklarını açıklamaktadır. Ayrıca bu fetvalar, İslam hukukunun evrimini daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

Bilmen, Ö. N. (1967). Hukuk-ı İslâmiyye ve Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

Buharî, Muhammed İbn İsmâ'il. (1987) el-Cami'us-Sahîh, Dâru'sh-Şa'b, Kâhire.

Ebu Davud, Suleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistanî. (1981). es-Sunen, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Ebu Zehra, Muhammed. (1967). İbn Hanbel, Daru fikri'l Arabi, Kahire.

Ebu Zehra, Muhammed. (1968). İslâm'da fikhî mezhepler tarihi (Türkçesi: AbdulKadir Şener.

Ebu Zehra, Muhammed. (1969). Ebu Hanîfe, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından, Ankara.

Ebu Zehra, Muhammed. (1984). İmam Malik / Hayatı - Görüşleri - Fıkıhta Yeri, Hilal Yayınları, Ankara.

- Ebu Zehra, Muhammed.(1973). İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh usulü), (Türkçesi: Abdulkadir Şener, İlahiyat Fakültesi Yayınlarından, Ankara.
- ed-Dımeşkî, Muhammed b. Abdirrahman. (1981). Rahmetu'l-umme fi ihtilâfi'l-eimme, İst.
- el-Leknevî, Muhammed. (2002). Fevathu'r-Rahamut bi- şerhi Musellemi's-Subut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Gazzalî, Muhammed Ebu Hamid. (1906). el-Müstaşfa fi 'ilmi'l-uşûl, Bulak, Kâhire.
- Hafîdu İbn Ruşd, Muhammed. (1973). Bidayetu'l-Muctehid ve nihayetu'l-muktesid, Arslan Yayınlar, İstanbul.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed. (1938). el-Kifaye fi ilmi'r-rivaye, Haydarabad.
- Hattabî Ebu Suleyman, el-Bustî. (1981). Ma'alimu's-Sunen Şerhu Ebî Davud, İstanbul.
- İbn Hacer, el-Askalânî. (1884). Hedyu's-sarî mukaddimet Fethi'l-Barî, Bulak, Kâhire.
- İbn Hallikan, Ahmet. (1948). Vefeyatu'a'yan ev ebnu ebnaï-z-zaman, Dâru'n-Nedve, Kahire.
- İbn Hanbel, Ahmed. (2001). Müsned, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed. (1955). İ'lâmu'l-muvakki'în an Rabbi'l-alemîn, Mısır.
- İbn Kesîr, İmadu'd-Dîn. (1970). el-Bidaye ve'n-nihaye fi't-tarîh, Beyrut.
- İbn Mace, Muhammed. (1981). es-Sunen, İstanbul.
- İbnu'l-Esîr Mecdu'd-Dîn Ebu's-Seadet. (1979) en-Nihaye fi ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- İbnu'n-Nedîm. (1978). el-Fihrist, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
- İbnu's-Salâh Ebu Amr Osman. (1966). Ulûmu'l-hadîs, Haleb.
- Koçyiğit, Talât. (1977). Hadîs tarihi (İlahiyat Fakültesi Yayınlarından, Ankara.
- Malik İbn Enes. (1981). el-Muvatta, İst.
- Mîras, Kamil(1976). Sahîh-i Buharî muhtasarı tecrîd-i sarîh tercemesi (şerh), Ankara.
- Muslim İbnu'l-Haccac. (1981). el-Cami'u's-Sahîh, İst.
- Nesaî, Ahmet. (1981). es-Sunen, İst
- Rağîb el-İsfahânî. (1992). el-Müfredât, Dâru'l-Kalem, Suriye.
- Subhî, es-Salih. (1978). en-Nüzümü'l-İslâmiyye, Beyrut.
- Suyûtî, Abdirrahman. (1998).Tenvîru'l-havalik şerhu Muvatta'i Malik, Darul Kütübül Alemi, Beyrut.
- Şatıbî, Ebu İshak. (1997). el-Muvafakat fi usulü'ş-şerî'a, Daru İbn Affan, Mısır.
- Şener, A. (1974). Kıyas İstihsan İstislah, Ankara.
- Tirmizî, Muhammed İbn İsa. (1981). es-Sunen, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Zeydan, A. (1977). el-Vecîz fi usulü'l-Fikh, İkbâl Yayınları, İstanbul.